

Vietoj įžangos

XX amžius Europoje buvo paženklintas ne tik čia kilusiais dviem pasauliniais karais, nesibaigiančiomis teritorijų dalybomis bei protu nesuvokiamomis žmonių žudynėmis. Žlungant senoms ir atsirandant naujoms valstybėms, iš politinių žemėlapių dingstant šimtmečiais egzistavusioms imperijoms, prasidėjo ir iki šiol tebesitęsianti žmonių tautinės tapatybės paieška. Neretai jos būna dramatiškos, labai skausmingos ar net tragiškos, išskiriančios visam laikui ne tik geriausius draugus ar kaimynus, bet ir mirtinai supriešinančios pačius artimiausius šeimos narius.

Ir kaip čia, žvelgiant į anų laikų Lietuvą, nepaminėti 1918 metų Lietuvos Nepriklausomybės Akto signataro Stanislovo Narutavičiaus (1862–1932) bei jo jaunesniojo brolio, pirmojo Lenkijos prezidento Gabrieliaus Narutavičiaus (Gabriel Narutowicz, 1865–1922), gimusių Brėvikų dvare, netoli Telšių, Žemaitijoje, ir atsidūrusių priešiškosse viena kitai valstybėse ar, tarkime, trijų skirtingais keliais pasukusių brolių iš Lebiodkos, Varanavo valsčiaus: garsaus Lietuvos gamtininko, akademiko Tado Ivanausko (1882–1970), lenkiškos Vidurinės Lietuvos

užsienio reikalų ministro Ježio Ivanovskio (Jerzy Iwanowski, 1878–1965) ir Baltarusijos liaudies švietimo ministro, o vėliau Minsko burmistro Vaclavo Ivanauskio (1880–1943). Visi jie, kaip ir jų protėviai, gimę ir augę Lietuvoje, pasirinko ne tik skirtingą tautinę tapatybę, bet ir kalbą bei tėvynę.

Nikolajaus Ivanovičiaus Ježovo (1895–1940) – Sovietų Sąjungos valstybės saugumo generalinio komisaro, NKVD nar-komo, liaudies komisaro (1936–1938), vadinto kruviniausiu Stalino budeliu, gyvenimo vingiai ir tapatybės paieškos taip pat nebuvo lengvos ir paprastos. Tad šis pasakojimas – apie „geležinę Stalino pirštinę“ Nikolajų Ivanovičių Ježovą, gimusį anuomet Veiveriuose, kitaip sakant, Lietuvoje.

Knygos autorius dėkoja istorikui, dr. Nikitai Petrovui – „Memorialo“ (Rusija) mokslinio-informacinio centro pirmi-ninko pavaduotojui bei TSRS slaptųjų tarnybų specialistui, parūpinusiam unikalios medžiagos; taip pat dėkoja Lietuvos istorikui profesoriui dr. Alvydui Nikžentaičiui, atgabenusiam šią medžiagą iš Maskvos, bei kompozitoriui Šarūnui Nakui, kuris, autoriui rašant šią knygą, internetiniais kanalais ją papil-dė itin svarbiais faktais. Be šių žmonių geranoriškos pagalbos knyga „Geležinė Stalino pirštinė“ nebūtų pasirodžiusi.

JEŽOVŲ TĖVAI IR VAIKAI

Jano Ježovskio (Jan Jerzowski), Nikolajaus Ježovo tėvo, gyvenimas nelepino. Taip susiklostė likimas, kad būsimojo NKVD generalinio komisaro tėvas gimė nykiam Volchovišino kaime, Tulos gubernijoje, lenkų tremtinių šeimoje. Pralaimėjus 1863–1864 metų vadinamajam Sausio sukilimui, visa Ježovskių šeima ne savo valia atsidūrė Rusijoje. Palikti gimtąjį Ježuvkos kaimą Mazovijoje, anuomet priklausiusį carinei Rusijai pavaldžiai Lenkijos Kongreso karalystei, Ježovskių šeimai buvo ypač skausminga, mat visi puikiai suvokė, kad į jį daugiau nesugrįš. Tačiau Jano tėvas, bežemis bajoras Tomašas Ježovskis (Tomasz Jerzowski), niekada nepajėgė susitaikyti su šia mintimi.

Apie gimtąją Ježuvką, tremtyje gyvendamas vien prisiminimais, jis savo vaikams pasakojo kaip apie prarastąjį rojų. Ten, Ježuvkoje, viskas buvo šimteriopai geriau nei Volchovišino kaime – ir oras grynesnis, ir vanduo tyresnis, ir medžiai dailesni. Kas vakarą, nudirbę kasdienius darbus ir susėdę drauge aplink stalą, Ježovskiai meldavo Dievo, kad šis jų pasigailėtų ir sugrąžintų į tėvynę. Deja, Viešpats buvo kurčias ištremtų lenkų maldoms.

Bėgo ilgesio kupinos dienos, mėnesiai, metai. Ježovskiai, nors ir labai nenoriai, apsiprato Volchovišine. Gerokai pramokę rusiškai, netrukus kalbėjo jau be akcento. Nerinkdami žodžių, smagiai keikėsi. Ypač jų vaikai, tarp kurių išsiskyrė mažasis Janekas. Šis berniukas, pamėgęs per vakarones pasidaužyti šaukštais bei prisiklausęs romantiškų tėvo pasakojimų apie Piastus ir karalių Mieško I, piktavalių sužlugdytą Abiejų Tautų Respubliką, krauju numalšintus sukilimus ir viltis kada nors vėl atkurti nepriklausomą nuo Rusijos Lenkiją, vieną dieną užsidedę noru sugrįžti į tėvų žemę. Tačiau tai nebuvo taip paprasta. Caro valdžia lenkų tremtinius sekė. Už Tulos gubernijos ribų išvykti buvo griežtai draudžiama. Pažeidus šį įsaką grėsė kalėjimas, ilgi katorgos metai. Galbūt kitam būtų nusvirusios rankos, tačiau tik ne Janekui. Iš prigimties būdamas ne tik muzikalus, bet ir sumanus, jis nutarė kuriam laikui apsimesti rusu. Kad visi patikėtų, jog jis nejuokauja, priėmė stačiatikybę ir slapta nuo tėvų pasivadino Ivanu Ježovu.

Tiesai išaiškėjus, kai Ivanas buvo pričiuptas einantis iš cerkvės, Tomašas Ježovskis pasiuto, o motina Janina Cycka-Ježovska kelias savaites raudėjo. Tėvai jautėsi sūnaus išduoti. Tai, ką jie slapta brangino, puoselėjo, bandė įskiepyti vaikams ir tremtyje išsaugoti, buvo paniekinta, sutrypta ir sunaikinta. Net degtinė negalėjo nuraminti jų sielvarto. Veltui Ivanas abiem tėvams aiškino, kad tai ilgai netruks – pabuvęs stačiatikiu ir rusu, po kelių metelių vėl taps lenku, uoliu kataliku, Lenkijos patriotu. Tėvai tuo nepatikėjo. Negana to, išgirdę, kad Ivanas stoja į Rusijos kariuomenę, išsižadėjo sūnaus. Netekęs kantrybės, tėvas sviedė į Ivaną pasipainiojusį po ranka kirvį, o moti-

na, nukabinusi nuo sienos iš Ježuvkos atsivežtą paveikslėlį su Šventąja Šeima, bandė iš sūnaus išvaryti velnią.

Deja, nei kirvis, nei Šventoji Šeima nepadėjo sugražinti sūnaus į katalikybę. Ivanas buvo užsispyręs. Trenkęs trobos durimis, išėjo į rusų kariuomenę. Ten, įrodęs, kad yra sveiko proto bei sugeba darbuotis ne tik kumščiais, gavo būgną ir šiltą vietą kariniame orkestre, tad didelio vargo nematė.

Ivano Ježovo slaptiems planams buvo lemta iš dalies išsipildyti. Rusijos armijos 111-sis pėstininkų pulkas, į kurį Ivanas pateko, buvo dislokuotas Kaune, gubernijos sostinėje. Kitoje Nemuno pusėje buvo Lenkijos Kongreso karalystė – Ježovskių gimtieji namai.

Kaskart, kai Ivanas Ježovas atrasdavo laisvesnę minutę, palikęs tvankias kareivines Panemunėje jis atsistodavo ant upės kranto ir žiūrėdavo Užnemunės pusėn – į Aleksotą, Fredą... Tada užsimerkdavo ir įsivaizduodavo, kaip jis, nusimetęs nenkenčiamą rusų kariuomenės uniformą, plaukia užsikoręs ant savo neskęstančio būgno per upę ir išsilaipinęs kitame krante pėsčiomis traukia Mozūrų link. Numynęs kulnus, pasiekia Suvalkus. Keliauja per Lomžą, Sochačevą, kol prieina Ježuvką...

Ten, kur jo giminės šaknys, dailiame Ježovskių giminės lizde dvarelyje, laukia tėtis, mama. Jau prisirpusios, it iš pieno plaukusios seserys Zosė, Aldona bei Gražina. Ir jaunesnieji Ivano broliukai: daktaras Tadeušas, advokatas Jaroslavas, inžinierius Zbignevas, generolas Mečislovas bei pagrandukas Kazimieras Žygimantas Augustas – būsimasis kunigas. Jie, išsiilgę ilgus metus svetur po Rusijos platybes klajojusio Ivano, negali sutramdyti ašarų. Motina apsižliumbia. Tėtis taip pat susigrau-

dina. Ir tada Ivanas Ježovas, pasikabinęs ant pilvo kareivišką būgną, iš visų jėgų trinkteli ne Rusijos imperijos himną „Dieve, saugok carą“, o smagios lenkiškos mazurkos, vėliau polonezo pašėlusį ritmą. Išgirdęs gerąją naujieną – kareivis sugrįžo! – iš visų kampų susibėga Ježuvkos kaimas. Kaimiečiai sveikina, bučiuoja Ivaną. Vėliau šoka, dainuoja jam liaudies dainas. Dabar, Ivanui sugrįžus į tikruosius namus, per kraštus liejasi jau ne degtinė, o lenkiška džiaugsmo stumbrinė.

Ivanui Ježovui, nepaisant neesminių menkniekių, tarnauti caro kariuomenėje patiko. Dvylika privalomosios tarnybos metų praėjo kaip viena diena. Per tą laiką Kaunas iš nykaus provincijos miesteliūkščio virto solidžia Rusijos imperijos karine tvirtove. Per keliolika metų mieste atsirado aštuoni priešojė neįveikiami fortai. Tačiau ties šiuo skaičiumi nesustota, ketinta pastatyti dar tiek.

Kiekvieno naujo forto pastatymo proga – jų statyba prasidėjo apie 1879 metus – Kaune būdavo surengiamos triukšmingos iškilmės. Jų metu, nepriklausomai nuo metų laiko ar nepalankaus oro, mieste užgriaudėdavo 101-ojo pulko orkestras. Kurtinantys karinių maršų garsai nuo aušros iki sutemų risdavosi iki Domeikavos ir Šilainių, Kačerginės ir Garliavos, Vilijampolės bei Karmelitų salos. Tad Ivanui Ježovui per iškilmes, pasikabinus didžiulį būgną ant pilvo, taip pat tekdavo iš peties „pamuzikuoti“, drėbdavo sniegas ar pliaupdavo lietus. Iki pažaliavimo daužant membraną nelikdavo laiko pasidairyti į Kauno ponias ar karininkų žmonas, tačiau Ivanas visada sušpėdavo pasigrožėti naujai iškilusio forto architektūra.

Pulko muzikantų komandoje Ivanui tarnauti išties buvo smagu. Uždarinėjant sandėliais paverčiamas katalikų bažnyčias, Kaune it ant mielių kilo ne tik mūriniai fortai, raudonų plytų caro administracijos pastatai, bet ir stačiatikių cerkvės, koplyčios.

Tada, kai Nikolajaus prospekte 1891 metų birželio 29 dieną buvo pašventintas Šventųjų apaštalų Petro ir Povilo soboro kertinis akmuo, Ivanas vėl įkvėptai daužė būgną. Tai buvo ypač įsimintina šventė; po ketverių metų šioje vietoje turėjo iškilti Kauno karinės įgulos dvasios namai. Tad suprantamas buvo pulko kareivių ir jų karininkų džiaugsmas. Iki tol jie it nepageidaujami kampininkai buvo priversti melstis ankštosiose koplyčiose ar kamerinėje Apreiškimo Švč. Dievo Motinos katedroje, kur per didžiąsias šventes ne visi išsitekdavo.

Nors Ivanas Ježovas, uoliai slepiantis savo lenkišką tapatybę, buvo uždaro būdo, tačiau pulke susidraugavo su karinio orkestro kapelmeisteriu Piotru.

Piotras Iljičius Čaikovskis, kilęs atseit nuo Pskovo, taip pat kadaise buvo lenkas, giliau pakapsčius – lietuvių kilmės. Tačiau šios temos jis niekada neeskalavo. Kapelmeisteris labiau mėgo gėles, klasikinę muziką ir vyrų draugiją. Pajutęs simpatiją, neretai pasikviesdavo Ivaną į savo namus. Prie degtinės, silkės ir rauginto agurko jis pasakodavo apie „galingąją krūvelę“ – Peterburgo kompozitorių sambūrį. Iš jo Ivanas išgirdo apie talentingą chemiką Aleksandrą Borodiną, girtuoklį Modestą Musorgskį, jūrų mazgų kolekcininką Nikolajų Rimskį-Korsakovą, būsimą inžinerijos generolą Cezarį Kiuji ir visų jų lyderį Milijų Balakirevą.

Valandų valandomis pulko kapelmeisteris Piotras Iljičius galėdavo kalbėti apie atgimusią Peterburge simfoniją, suklestėjusią rusų operą, kurios Ivanas, deja, Volchovišino kaime nebuvo nei matęs, nei girdėjęs. Išgėręs taurelę, Piotras Iljičius Čaikovskis „kolegos“ Musorgskio „Borisą Godunovą“ vadino visų laikų genialiausiu kūrinium, kuriam neprilygs nei Rimskio-Korsakovo „Sadko“ ar Borodino „Kunigaikštis Igoris“. Pasidėjęs ant kelių iš Peterburgo per vargus atsisiųstą partitūrą, jis Ivanui niūniuodavo ne karinius maršus, bet arijas iš „Chovanščinos“. O neretai, pagautas gero ūpo ir čiupęs ant sienos kabojusią septynių stygų gitarą su raudonu kaspiniu, iki paryčių galėdavo groti „Parodos paveikslėlių“ motyvus.

Ivanas Ježovas, iki tol neturėjęs žalio supratimo nei apie „galingąją krūvelę“, o juolab apie Modesto Musorgskio operą „Raganų kalnė“, įdėmiai klausėsi vyresniojo draugo ir siurbė į save ne tik muzikines žinias. Jam įdomu buvo išgirsti, kad „galingosios krūvelės“ narys, neturintis muzikinio išsilavinimo kompozitorius Cezaris Kiuji, parašęs gan vidutinišką operą „Kaukazo belaisvis“, yra pusiau lietuvis, gimęs visai netoliese, gretimoje Vilniaus gubernijoje. Jo tėvas – bailus padaras, Napoleono armijos dezertyras, o motina – lietuvaitė Julija Gucevičiūtė, architekto ir sukilėlio Lauryno Stuokos-Gucevičiaus dukra, panašiai kaip ir Čaikovskio tarnaitė, kurią jis kada nors galbūt įsidukrins. Tačiau, pabrėždavo priekabus 111-ojo pulko kapelmeisteris, Kiuji kūrybą jis menkai vertinąs. Ši, kad ir kokia ambicinga, niekad neprilygs nei Musorgskio, nei Borodino muzikai.

Dažnai pulko kapelmeisteris įsisvajodavo. Ištuštinęs eilinę degtinės stiklinę, paryčiais imdavo dalintis planais, kad jau

seniai nori Kaune įkurti Įgulos operą. Nusiplėšęs kapelmeisterio antpečius, išėjęs į atsargą ir pasiskyręs save generaliniu operos teatro direktoriumi, statytų joje pačius garsiausius pasaulyje muzikos kūrinius: Glinkos, Čaikovskio, Sokolovskio, Matinskio, Fomino. Galbūt, įvairovės dėlei, net vieną kitą Moniuškos ar Smetanos, apie kuriuos pulke yra girdėjęs neprastų atsiliepimų. Operetės Iljičius taip pat nepamirštų. Jo akiratyje jau seniai it mėnulis sukasi Žako Ofenbacho „Gražioji Elena“, „Paryžiaus gyvenimas“, „Orfėjas pragare“. Ir, žinoma, nepriylgstama, įstabioji prancūzo Zupė „Lengvoji kavalerija“ bei itin austriškas, nuožmus Johano Štrauso „Linksmasis karas“. Atlikėjus, beje, Piotras Čaikovskis kviestųsi tik pačius geriausius, iš viso pasaulio. Lėšų operų pastatymams ir gastrolierių honorarams negailėtų. Orkestrą – *sic!* – patikėtų Ivanui. Šis, metęs savo būgną į šalį, būtų operos vyriausiasis dirigentas, jo pats artimiausias teatre patikėtinis. Tada Kaunas taptų ne tik karine, bet ir muzikine tvirtove.

Kapelmeisterio sapolionės Ivaną vargindavo. Nuo negirdėtų užsienietišku pavardžių, labiau nei nuo išgertos degtinės, imdavo suktis galva. Burna išdžiūdavo. Ausyse spengdavo. Smilkinuose tvinkčiodavo. Tada, neturėdamas kur dėtis, Ivanas Jėžovas vis dažniau užmesdavo akį į Čaikovskio tarnaitę Antosę.

Antanina Arbatinskaitė, kapelmeisterio švelniai vadinta Antosyte, pas jį tarnavo jau ne pirmus metus. Manoma, kad buvo gimusi Zapyškyje arba Kačerginės kurorte. Niekas tiksliai taip ir nesužinojo, kas buvo jos tėvai, kuo vertėsi ir kas jiems vėliau atsitiko. Tačiau vieną žiemos dieną, spaudžiant baisiam spei-

gui, mergaitė perėjo basomis per užšalusį Nemuną ir atsidūrė Kaune. Tuo metu buvo gal penkerių, o gal dvylikos metų. Žodžiu, nenusakomo amžiaus.

Kai vargšę mergaitę, basą, sušalusią, išsekusią ir jau beveik merdinčią, aptiko prie Kauno katedros sienos, ji sunkiai begalėjo ką pasakyti. Purvina, šašuota, vilkinti apgailėtinais draiskalais, kažin ką nerišliai vebleno apie šiltą arbatą, todėl vėliau, beje, ir gavo Arbatinskaitės pavardę. Geradariams besiklausant nerišlios suvalkietiškos šnektos nekilo abejonių, kad tai lietuvė, kurių tuo metu Kaune – be lenkų, rusų ir žydų – buvo mažuma. Rastinukė kėlė užuojautą, jai nedelsiant reikėjo globos. Matydami apverktiną mergaitės padėtį, ją radę žmonės – jų vardų šiandien nebeprisimename – davė skelbimą į laikraštį apie rastą našlaitę. Deja, niekas jos nepasigedo. Nesudomino kauniečių ir antrasis skelbimas, kur buvo išvardinta keletas gerųjų našlaitės savybių: sveiki dantys, nesutrikusi klausa, beveik tobulas regėjimas ir nepriekaištinga atmintis. Gaila, tačiau ir tai nieko nesudomino.

Tad, pagyvenusi kelias paras ją priglaudusios gerosios šeimynos malkinėje, mergaitė buvo per vargus įtaisyta į našlaičių namus, kuriuose ir tada, kaip ir šiandien, stigo laisvų vietų. Čia ji gavo Antaninos vardą ir į našlaičių sąrašus buvo įtraukta kaip Antanina Antonovna Arbatinskaitė. Beje, „Arbatinskaitė“ – be „ė“, nes niekas tais laikais dėl tokių menkniekių galvos sau nesuko.

Našlaičių prieglauda, įsikūrusi netoli gotikinės Šv. Gertrūdos bažnytelės, garsėjo kaip itin griežta labdaros įstaiga. Tvarka čia rėmėsi muštru ir rykšte. Kita vertus, mažoji Antosė čia gavo

kuo apsvilkti, turėjo kiaurą stogą virš galvos ir tris kartus per dieną dubenėlį valdiško maisto. Žodžiu, nebuvo taip ir blogai. Tačiau Antosė buvo niūri. Vis krūpčiodavo. Sunkiai naktimis užmigusi neramiai vartydavosi. Vaikščiodavo prieglaudos koridoriais nepakeldama akių, nuleidusi žemyn galvą. O kai išstypo ir tapo panaši į kartį, gėdindamasi prieš bendraamžius savo didelio ūgio, sukumpo ir į žmones žiūrėjo tik iš padilbų.

Antosei paaugus, našlaičių prieglaudos vadovai ėmė galvoti, kur mergaitę padėti. Tai buvo nemenkas jų galvos skausmas, mat Arbatinskaitė niekam netiko. Nesisėkė jai nei megzti, nei siūti, rankdarbiai taip pat jai nebuvo prie širdies. Todėl, kai atsirado tinkama proga, ją atidavė į pulko kareivines, kur stigo skalbėjų. Čia, padirbėjusi keletą mėnesių ir pasirodžiusi šiam darbui visiškai neigali, ji buvo tyliai išlydėta į viešuosius namus, kur, tikėta, atras savo pašaukimą. Deja, ir viešuosiuose namuose, įsikūrusiuose prie Nemuno upės, Antosė nepritapo. Klientai, kad ir kokie girti ir drąsūs, Antosės prisibijodavo. Tad niekas nenorėdavo su ja gultis į lovą. Kartą kelis mėnesius užgėręs pulko praporščikas Kirilas Suvorovas, įdomumo dėlei, pabandęs ją paimti, kaukdamas išlėkė iš meilei skirto guolio ir daugiau viešuosiuose namuose nebepasirodė.

Visas reikalas pakrypo taip, kad Antosę ruošėsi išspirti iš linksmybės namų. Tačiau kai jau ketinta ją išmesti į gatvę, nusišypsojo laimė. 111-ojo pulko karininkai, nuolatiniai viešnamio klientai, sumanė smagiai pajuokauti. Susimetę kas po kiek, išpirko iš šeimininkų itin nepopuliarią Antosę ir, įpakavę į šaudmenims skirtą dėžę, padovanojo gimtadienio proga orkestro kapelmeisteriui.

Gavęs vos ne dviejų metrų ūgio moterį, Čaikovskis iš pradžių nustebto, vėliau pasipiktino. Tačiau kai pabudo ryte po puotos ir pamatė ją stovint su šluota, leido kuriam laikui pasilikti. Taip Antosė Antonovna Arbatinskaitė atsidūrė Piotro Iljičiaus Čaikovskio namuose.

Butas, kurį jau ne vienus metus kapelmeisteris nuomojosi Panemunėje, buvo nedidelis, tačiau turėjo ne tik virtuvę, bet ir tarnaitėi skirtą kambarėlį. Tad jame ir apsigyveno Antosė. Iš pradžių jai sekėsi šiaip sau: šluota vis krisdavo iš rankų, lėkštės duždavo, puodai prisvildavo, ugnis krosnyje užgesdavo, o nešvarūs kapelmeisterio apatiniai ištisomis savaitėmis gulėdavo sumesti į kampa. Tačiau netrukus reikalai ėmė taisytis. Kelis kartus Čaikovskis užvožęs Antosei per snukį, ir joje staiga atbudo ilgai slėptas tarnaitės talentas. Čiupusi šluotą dabar ji ne tik uoliai šlavinėjo, bet ir skraidydavo ant jos. Kapelmeisterio, į gyvenimą žvelgiančio kūrybiškai, tai nė kiek nestebino.

Įsikūrusi Čaikovskio bute, Antosė pamažu įgavo šeimininko pasitikėjimą. Ji buvo skrupulinga, taupi. Kasdien parūpindavo šviežių daržovių, raugintų kopūstų ir agurkų. Nors skaniai gaminti Antosei nesisekė, tačiau jos patiekalų savikaina buvo pati žemiausia mieste. Turguje jos visi prisibijojo. Pamatę ateinančią *tą kartį* – taip už akių vadindavo Antosę – vieni suskubdavo slėpti savo mėsą ar žuvį, o to nepadarę atiduodavo už tiek, kiek Antosė tą dieną pasakydavo. Ji, anot vienos burokėlių pardavėjos iš Klebonišio, turėjo kažkokios mistinės galios. Prietaringesni ją vadindavo burtininke.

Apsipratusi pas kapelmeisterį, niekam nežinant Antosė ėmė

puoselėti tuščias viltis. Nors Piotras Iljičius Čaikovskis jai nepatiko, tačiau žmogus turėjo tarnybą, algą ir šiokią tokią padėtį visuomenėje. Greta nieko padoresnio nenusimatė. Tad Antosė pasiryžo nesnausti.

Kartą, kai Piotras Iljičius prisigėrė iki baltųjų arklių ir užmigo, ji įsirangė į jo guolį ir, kaip anuomet pamokyta viešuosiuose namuose, ėmė gundyti. Tačiau, kad ir ką darė, vyriškis gulėjo it rąstas, o prabudęs ryte nieko neprisiminė. Pabandžius šį triuką dar kartą, rezultatas ir vėl buvo toks pat. Kitas galbūt būtų nuspjovęs, tačiau Antosė buvo iš prigimties atkakli. Virtuvėlėje sudaužiusi kelias lėkštes, ėmė veikti. Iš patirties žinodama, kad tai išbandytas būdas, kaskart prisipjaukdavo šeiminkui į arbatą, o patiekdama burokėlių ar kitokią sriubą nepamiršdavo įlašinti kelių lašų kraujo, jei tuo metu sirgdavo dėl moteriškų reikalų.

Deja, net metams praėjus padėtis nepasikeitė. Kapelmeisteris nežiūrėjo Antosės pusėn. Kaip ir anksčiau, domėjosi tik muzika ir išskirtinai vyriška kompanija. Tai supratusi Antosė ėmė pamažu dairytis į Čaikovskio nuolatinį svečią Ivaną. Ir nors keliomis galvomis žemesnis Ivanas nebuvo jos svajonių princas, tačiau šis žmogeliukas mokėjo smagiai mušti būgną, gražiai pakalbėti, be to, ketino pasilikti caro armijoje ir tarnauti už algą. Tad kai pasigėręs Čaikovskis užmigdavo prie stalo, Antosė ėmė rodyti Ivanui savo palankumo ženklus. Parinkdavo kubile ilgesnį agurką, įkrėsdavo daugiau raugintų kopūstų, o nukritus apsvilusiam kotletui ant žemės jo nebeapspjaudydavo, bet nupūtusi dulkes gražiai įmesdavo į lėkštę. Nors ir koks būdavo apspangęs, Ivanas tai pastebėjo, todėl kartais pliaukš-

telėdavo delnu Antosei per užpakalį ar neskaudžiai įgnybdavo, taip mergindamas pagal savo kareivišką supratimą.

Po kelių mėnesių tokio bendravimo, kai Čaikovskis beveik įkalbėjo Ivaną pasilikti caro armijoje liktiniu ir ateityje rūpintis būsimos Įgulos operos reikalais, Ježovas pakvietė Antosę į pasimatymą. Kad būtų drąsiau, prieš susitinkant įkalė puslitrį degtinės, todėl jautėsi kaip niekad tvirtas.

Susitikus Nikolajaus prospekte, Antosė jam nepasirodė tokia baisi, kokia iš tiesų buvo. Priešingai, netgi gundė jos žąsies oda, nušalusios rankos, karpos ant kaktos ir skruostų bei tie reti ūseliai, želę jai panosėje.

Norėdamas padaryti damai įspūdį ir po degtinės butelio atradęs savyje gražbylystės talentą, Ivanas ėmė pasakoti Antosei apie būsimą Įgulos teatrą. Čia, tapęs vienu svarbiausių operos teatro vadovų, jis su Čaikovskiu netrukus statys Piotro Iljičiaus „Gulbių ežerą“. Baletas bus išskirtinis. Šis įvykis nuskambės ne tik Rusijos imperijoje, bet ir visame pasaulyje. Jau šią žiemą, vos tik Nemunas užšals, ant ledo sugužės šimtai mirštančių gulbių. Jos į Kauną suskris iš Peterburgo, Maskvos, Varšuvos, Kijevo ar net Petrozavodsko. Smagiai ant ledo čiuožinėdamos, šoks paskutinį savo gyvenimo šokį pagal Piotro Iljičiaus Čaikovskio muziką, o jis, Ivanas Ježovas, būgno lazdas iškeitęs į lengvą batutą, diriguos jungtiniam 111-ojo pulko, caro leibgvardijos ir husarų orkestrui. Žinoma, tokio įvykio niekas nenorės praleisti. Sužinoję ir prisiklausę gandų, į „Gulbių ežerą“ susirinks ne tik Kauno, Gardino, Vilniaus ar Peterburgo aukštuomenė, bet ir imperatoriaus dvaras. Pats Nikolajus II, ką tik įsėdęs į patvaldžio sostą, atvyks pamatyti vaidinimo. Metęs neatidėliotinus valsty-

binius reikalus, sėdės ant Nemuno kranto ir apsigaubęs šiltais kailiniais neatitrauks akių nuo mirštančių gulbių.

Ivano kalbos Antosės, deja, nesudomino. Nuobodų jai buvo, kada, vaikštinėjant slėnyje prie Girstučio upelio, Ivanas, prisiminęs vaikystėje tėčio atmintin įkaltas eiles, ėmė deklamuoti ši tą iš Adomo Mickevičiaus „Gražinos“, „Konrado Valenrodo“, o vėliau – iš „Pono Tado“. Nesudomino Antosės ir jausmingas Ivano pasakojimas, išgirstas prie butelaičio iš Čaikovskio, kad po šį Kauno ažuolyną kadaise mėgdavo pasivaikščioti didis lenkų poetas, mokytojavęs čia 1819–1823 metais. Antosė, klausydama Ivano, raukėsi. Nieko iš jo kalbos nesu-prato. Tik iki kraujo nukramtytos lūpos išdavė, kad mergina norėjo kažko kito.

Vieną dieną, kai Ivanas Adomo Mickevičiaus anuomet pamėgtame Kauno ažuolyne vėl deklamavo šimtą kartų girdėtas eiles, Antosė neiškentė. Tiesiai šviesiai pasakė, ko nori. Jos netenkino neapibrėžta padėtis. Tačiau pasimylėti carizmo laikais Kaune nebuvo taip paprasta. Kaimas šiuo požiūriu teikė daugiau galimybių. Pas pasiturintį valstietį jauni žmonės visada atrasdavo slaptų vietelių. Nulindus į klėtį, klojimą, pirtį ar tvartą galėjai be pašalinių akių patenkinti aistrą. Be to, nebūtina buvo laukti tamsos, nes net vidudienį ar per darbymetį niekas netrukė atokesnėje šieno kupetoje tai atlikti.

Kada Čaikovskiui vėl pasigėrus ir užmigus prie stalo Ivanas pasiūlė pasivartyti jo lovoje, Antosė griežtai atsiskakė. Mergina norėjo romantikos. Ivanas, beje, taip pat visa širdimi į ją lino. Abiem tai turėjo būti pirmas kartas, mat Ježovas dar buvo skaistus, o Antosė – pusiau.

Tada Ivanas ėmė sukti sau galvą. Pasiūlė tai padaryti ant būgno. Tačiau kai Antosė ant jo prigulė, iškart pašoko. Ėmė aiškinti, kad jai nepatogu, be to, į mentis duria visokie varžtai ir būgno kraštai. Teko šios minties atsisakyti. Virtuvėlėje, pasilenkus prie puodų, taip pat abiem nepatiko. O prabudus Čaikovskiui, teko nešdintis lauk.

Atsidūrus gatvėje, Ivanas pasiūlė patraukti į kareivines. Ten, antrame *kazarmos* aukšte, jis jau dvylika metų turėjo nuosavą gultą. Mergina abejojo. Tačiau Ivanas garantavo, kad kareivinėse visi paryčiais bus kietai įmigę, todėl jiems niekas negalės sutrukdyti.

Patikėjusi Ivano pažadu, Antosė perlipo karinio dalinio tvorą. Tačiau vos jiems sugriuvus ant medinio gulto, prabudo kareivinėje budėjęs sargybinis. Atėjęs pasižiūrėti, kas vyksta, netrukus sukvietė visą pulko orkestrą. Pažadinti muzikantai išsirikiavo į eilę. Nekantresni ėmė skubinti Ivaną. Dalino patarimus, kaip jam pradėti ir kuo greičiau baigti. Šis nenorėjo nieko girdėti ir įsivėlė į beprasmes diskusijas. Įsimylėjęlių planas sužlugo.

Vėl atsidūrus už dalinio tvoros, Ivanas Ježovas ėmė dairytis, kur abu galėtų patraukti. Buvo vasara, 1894 metų rugpjūtis. Nei po geležinkelio, nei po Aleksoto tiltu Antosė mylėtis nenorėjo. Nepatiko jai nei IV, nei V ir nei VI fortas. Panemunės pušyne, prigulus ant samanų, nugarą badė spygliai. Įsibridus į Nemuną, pasidarė nepakenčiamai šalta, be to, šalia ramybę drumstė praplaukiančios baržos, garlaiviai ir žvejų laiveliai. Į viešuosius namus patekti taip pat atrodė beviltiška. Antosei ten durys buvo seniai uždarytos. Ivanui priminus, kad prie Kris-

taus Prisikėlimo cerkvės yra gan ramios kapinaitės, Antosė sukluso. Tačiau kai iki jų nukulniavo, niekaip nepajėgė išsirinkti kapo, ant kurio būtų pasiruošusi prarasti nekaltybę.

Netrukus Kaune turėjo išaušti. Artėjo metas Ivanui sugrįžti į kareivines. Abu, išvarginti klajonių po miestą ir nevaisingų meilės vietelės paieškų, tapo nervingi. Ėmė pyktis. Apsistumdė. Apsišodžiavo. Antosė, praradusi kantrybę, nesiterliojo su jokia mandagybėm. Norėjo paleisti į darbą kumščius. Iš-koneveikusi keliaaukščiais necenzūriniais žodžiais, ketino apsisukti ir jau drožti namo – žadinti Piotro Iljičiaus Čaikovskio. Tada Ivanui šovė išganinga mintis. Nieko nesakęs, kai tik Antosė kapinėse stabtelėjo prie ją sudominusio vaiko kapelio, Ivanas paėmė jos ranką ir ėmė vestis paskui save.

Kol abu žingsniavo, Ivanas burnos neušino. Ir nors Antosė visą kelią zirzė, kad nori sužinoti, kur link jie eina, vyras nepratarė nė žodžio.

Po keliolikos minučių abu priėjo geležinkelio stotį. Čia buvo tuščia. Nė vieno žmogaus. Vežikai taip pat dar miegojo. Tada Ivanas, liepęs palaukti, dingo kažkur tamsoje. Netrukus vėl pasirodė. Atrodė švytintis, savimi patenkintas. It pižonas, susikišęs rankas į kišenes, švilpavo kunigaikščio Igorio ariją. Burbtelėjęs, kad reikalas sutvarkytas, liepė Antosei sekti paskui. Ši žiojosi dar kažko paklausti, tačiau Ivanas kumščiu užčiaupė jai burną.

Pasukę kairėn, abuėjo palei geležinkelio bėgius. Nesustodamas prie juodais ir baltais dryžiais išdažytos būdelės, Ivanas praeidamas kažką burbtelėjo ginkluotam sargybiniui ir įsivedė Antosę į aklinais tamsų tunelį. Čia, po Aukštaisiais Šančiais,

Kauno tuneliu pralekiant Sankt Peterburgas–Varšuva traukiniui, abu ne tik neteko skaistybės, bet ir pradėjo savo pirmąją Kolią.

Vos praėjus kelioms dienoms po žaibiškos sueities tunelyje, nerausdama Antosė prisipažino Ivanui esanti nėščia. Kilniam pulko būgnininkui nieko kito nebeliko, kaip ją vesti. Po neilgai trukusių debatų buvo nutarta, kad tuoktuvės įvyks pačiu artimiausiu metu stačiatikių cerkvėje. Žinoma, Antosė Antonovna Arbatinskaitė iš pradžių ėmė brangintis. Kalbėjo, kad ji atseit yra susipratusi lietuvė, be to, uoli katalikė, todėl jai tuoktis cerkvėje nederėtų. Ivanas atkirto, kad politinė šios dienos situacija to reikalauja, todėl lai mylimoji nesilaužo ir kuo greičiau pakeičia tikėjimą. Jis jau seniausiai taip padaręs Volchovišine ir nieko blogo, žiūrėk, neatsitiko.

Tai nebuvo vienintelė problema, su kuria susidūrė būsimi jaunavedžiai. Antosė, žinoma, norėjo tuoktis ne kur kitur, o Apreiškimo Švč. Dievo Motinai katedroje. Pačiu blogiausiu atveju – šalia esančioje Kristaus Prisikėlimo cerkvėje, stovinčioje greta neseniai aplankytų kapinių. Deja, tai buvo neįmanoma. Į katedrą jų niekas nenorėjo priimti, o Kristaus Prisikėlimo cerkvėje tuoktuvių grafikas buvo sudarytas jau prieš keletą metų, todėl rūsčios išvaizdos popas atsisakė jį keisti, motyvuodamas jaunavedžiams, kad legaliai dulkintis nori ne tik 111-ojo pulko muzikantai, bet ir civiliai.

Nors Kaune tuo metu buvo net šešiolika cerkvių ir koplyčių, Ivanas su Antose daug variantų neturėjo. Vienur buvo amžinai trunkanti pertrauka, kitose cerkvėse niekas nelaukė,

o Šv. Mikalojaus Stebukladario sentikių cerkvė apskritai dar nebuvo pastatyta. Nusileidus iš padebesių teko pasinaudoti žinybinių cerkvių paslaugomis.

Viešpaties Apsireiškimo cerkvė stovėjo Žaliakalnyje. Ji Antosei patiko. Buvo nauja, padažyta, su gražiais kupolais. Tačiau ji priklausė Novorosijsko dragūnų pulkui, su kuriuo Ivanas ryšių neturėjo. Be to, tarp 111-jo ir dragūnų pulko visada tvyrojo šioks toks šaltukas.

Paskutinis variantas, apėjus visas Kauno stačiatikių šventyklas, buvo Šv. Sergijaus Radonežiečio cerkvė. Ji priklausė artilerijos pulko įgulai, tačiau stovėjo Aukštojoje Fredoje – kitoje Nemuno pusėje, t. y. Suvalkų gubernijoje, kur dar galiojo Napoleono kodeksas. Tad kai nebeliko daugiau iš ko rinktis, Ivanas su Antose sutarė, kad susituoks čia. Ir nors cerkvės popas tėvas Dimitrijus Antosei nekėlė didelės simpatijos, tačiau noras ištekėti už Ivano buvo gerokai stipresnis. Be to, atidėlioti tuoktuvių nebeišėjo, mat Antosė dabar jau buvo net kelias savaites nėščia.

Taigi antrąjį 1894 metų rugpjūčio sekmadienį Šv. Sergijaus Radonežiečio cerkvėje įvyko Ivano Ježovo ir Antaninos Arbatinskaitės vestuvės. Ivanui tuo metu buvo apie trisdešimt, o Antosei maždaug septyniolika ar aštuoniolika metų, mat ji niekada nežinojo tikslaus savo amžiaus.

Žmonių į igulos cerkvę susirinko sąlyginai nedaug. Iš Ivano pusės – visas pulko orkestras, o Antanina pasikvietė kelias turgaus bobeles. Dalyvavo ir Piotras Iljičius Čaikovskis. Orkestro kapelmeisteris per visą tuoktuvių ceremoniją kažkodėl verkė ir tik išvestas į gryną orą šiek tiek apsiramino.

Po iškilmingų apeigų visi sugužėjo į 111-ojo pulko valgyklą Panemunės kareivinėse. Ten laukė padengtas stalas. Buvo dar šio bei to.

Vestuvės buvo švenčiamos pagal senas bei gražiausias pulko tradicijas. Jaunoji sėdėjo pasipuošusi balta, nekaltybe simboliizuojančia suknele, akis jos dengė tos pačios spalvos veliumas. Ivanas ta proga dėvėjo naują, šiek tiek platoką caro liktinio uniformą. Ceremonijai vadovavo atsitiktinai į valgyklą užsukęs štabskapitonas Kirilas Michailovičius Kutuzovas, kuris tuo metu budėjo pulke. Atėjus nekviestam svečiui, jį dar tarpduryje vienbalsiai išrinko stalo komendantu.

Iš pradžių, štabskapitonui Kirilui Michailovičiui sušukus „karti!“, visi atsistojo ir draugiškai susidaužę išgėrė. Jaunieji pasibučiavo. Nespėjus prisėsti, vėl teko bučiuotis, mat degtinė vis dar buvo „karti“. Trečioji stiklinė taip pat buvo panašaus skonio. Nepagerėjo jis ir po ketvirtojo bučinio. Užsivertusi penktąją stiklinę, iki tol mosavusi su visais lygiai, jaunoji ėmė laužytis. Pasiguodusi, kad neišlaikys vestuvių spartos, paprašė stalo komendanto, kad leistų jai išgerti pusę. Stalo komendantas, eilinį kartą sušukęs „karti“, pasiūlė neišsidirbinėti ir gerbti 111-jo pulko tradicijas. Ivanas, niekam nematant, įgnybo Antosei į užpakalį, taip duodamas suprasti, kad su vyresnybe ginčytis nedera. Pasipurčiusi Antosė išgėrė.

Po šeštosios, vis dar „karčios“ degtinės stiklinės stalo komendantas leido visiems atsisėsti. Tačiau vos prisėdus už stalo ir nesuspėjus užkąsti vėl pasigirdo „karti!“

Begerdama Antosė paspringo. Atpylusi degtinės dalį atgal į stiklinę, užsidirbo sau baudą. Dabar, anot stalo komendanto,

pagal galiojančias taisykles, ji turėjo susiversti dvi, o geriausia, tris stiklines. Antosė pulko taisyklėms neprieštaravo, tačiau paprašė pakeisti stiklines į mažesnes taureles. Tik tada žadėjo išgerti ir taip atitaisyti visam pulkui skriaudą. Tačiau štabskapitonas to padaryti neleido. Paaiškinęs, kad šimtmečiais puoselėtos tvarkos nekeis, palinkėjo jaunajai nevaidinti čia *celkos* ir elgtis kaip pridera. Antosė, nors ir nenoriai, pakluso. Užsivertė septintąją stiklinę. Begeriant aštuntąją, susmuko prie stalo.

Ivanas taip pat tuščiai laiko neleido. Antosei nususukus ar žiaukčiojant, naudojosi proga ir kaldavo degtinę be eilės. Po dešimtosios stiklinės, nepraėjus ir valandai, jaunikis atsijungė. Įsitaisęs po stalu, pasinarkdamas miegojo ir nieko, deja, nesapnavo.

Tuo metu vestuvės įsisiūbavo. Štabskapitonui uoliai atliekant stalo komendanto pareigas, nuotaika kilo kaip ant mielių. Prisiminęs seną pulko tradiciją, štabskapitonas pasiūlė iškrėsti išdaigą jaunavedžiams. Išvilko Ivaną iš pastalės, paguldė ant stalo. Išrengę, įstatė jam į užpakalį klarnetą. Kad būtų dar linksmiau, per jo piltuvėlį supylė grafiną degtinės. Šiam nieko nepajutus, įgrūdo tromboną. Tą patį triuką, tik jau su trimitu, pakartojo ir su jaunąja.

Kai Ivano ir Antosės užpakaliuose it pakelės stulpai stirksojo po muzikos instrumentą, valgykloje pasirodė raitoji artilerija. Išgirdę gandas, kad 111-jame pulke vyksta vestuvės, artileristų vachmistras Sergejus Lavrovas atsivedė kelias savo kuopas. Joms iš paskos atskubėjo ir kavalerija, jai vadovavo rotmistras Andrejus Gromyka.

Kavaleristai su artileristais valgykloje susistumdė. Susigrūdę prie stalo, negalėjo pasidalinti degtinės, kurios atsargos nebebuvo beribės. Tada Piotras Iljičius Čaikovskis, per vestuves braukęs ašarą, sumanė Sergejų su Andrejumi sutaikyti. Pabučiavęs vachmistrą, įsisiurbė į rotmistro lūpas. Atplėšus jį nuo Gromykos, gavo nuo kavaleristų galvon. Artileristai taip pat neliko skolingi. Davė magaryčių. Pamatęs, kad kapelmeisterį muša, štabskapitonas Kirilas Michailovičius Kutuzovas pakėlė savo pulko orkestrą. Pasistvėrę kas ką, muzikantai pabandė išstumti nekviestus svečius iš valgyklos. Deja, tai nebuvo taip paprasta. Artileristai, susivieniję su kavaleristais, davė jiems atkirtį. Pasiguldę ėmė tvatinti pūtikus atimtais basonais, fagotais, obojais, voltornomis ir varinėmis tūbomis. Kliuvo kornetu nuo kavalerijos korneto ir štabskapitonui.

Kaip ir buvo stalo komendanto Kirilo planuota, Ivano ir Antosės vestuvėse pagaliau prasilejo kraujas. Aidėjo šūksniai, keiksmi ir aimanos. Lūžo nosys, žandikauliai ir šonkauliai. Nežinia, kuo viskas būtų pasibaigę, jei ne atskubėję į valgyklą kazokai. Šie, vadovaujami šimtininko Demjano, per kelias minutes visus išguldė ir, nagaikomis įkrėtę proto šiknon, tuoj pat nuramino.

Kitos dienos rytą, dar nespėję išsiblaivyti, Ivanas ir Antosė Ježovai patraukė į povestuvinę kelionę, ten, kur buvo perkeliamas 111-sis pėstininkų pulkas – į Suvalkų guberniją, kitoje Nemuno pusėje, netoli nuo Marijampolės.